Anselm Grün – Jochen Zeitz

Bog, vest in denar

Menih in menedžer v pogovoru

Družina
2011

KAZALO

Predgovor 7

1
TRAJNOSTNOST 17
JOCHEN ZEITZ

2
ČLOVEK IN OKOLJE 38
ANSELM GRÜN

3
GOSPODARSTVO 52
JOCHEN ZEITZ

4
BLAGINJA 74
ANSELM GRÜN

5
KULTURA 85
JOCHEN ZEITZ

6
VREDNOTE 101
ANSELM GRÜN

7
ETIČNO RAVNANJE 115
JOCHEN ZEITZ

8
IZOBRAŽEVANJE IN VZGOJA 125
ANSELM GRÜN

9
USPEH 143
JOCHEN ZEITZ

10
PREDNOSTI IN SLABOSTI 160
ANSELM GRÜN

11
ODGOVORNOST 174
JOCHEN ZEITZ

12
ZAVEST 186
ANSELM GRÜN

ZAHVALA 203
ANSELM GRÜN
JOCHEN ZEITZ

Predgovor

TUDI V POSLOVNEM SVETU NE GRE BREZ DUHOVNOSTI

Svetovna gospodarska kriza je na novo vzpodbudila globalno razpravo o etiki v svetu financ in ekonomije. V slovenskih razmerah že nekaj let govorimo o tajkunizaciji in tajkunih, ali bolje, o privatizaciji, ko so posamezniki s krediti odkupovali državna podjetja, ali še slabše, državna podjetja pripeljali v stečaj, oziroma znižali njihovo ceno, jih kupili za majhen denar ter jih potem s krediti dokapitalizirali, kakor da to počnejo s svojim denarjem. Gospodarska kriza in padec vrednosti delnic na borzah so drastično zmanjšali vrednost zavarovanj za kredite, ki so jih banke velikodušno odobravale. Tajkuni so zašli v težave in njihovi imperiji so začeli tako hitro propadli kot so zrasli, a ne vsi.

Finančni holdingi, ki so se v naših razmerah ustanovili na podlagi certifikatov – te smo dobili vsi državljani po družbenih spremembah kot nekakšno odškodnino za vložek v družbeno lastnino –, so najprej delovali predvsem v dve smeri: državljani so lahko certifikate neposredno zamenjali za delnice podjetij, ki so se privatizirala. Ali pa so pridobili delnice pooblaščenih družb za upravljanje, te pa so z zbranimi sredstvi pridobivale deleže v različnih podjetjih, ki so se privatizirala. V letih 2004—08 smo na slovenskem trgu kapitala doživeli astronomsko rast vrednosti delnic, ki so odprle vrata špekulacijam in zlorabam. Ko je svetovni finančni balon počil, so se finančne družbe znašle v popolnoma slepi ulici. Zadolžene čez glavo pri bankah, ki so naprej terjale redno odplačilo dolga in ki niso bile več pripravljene na podaljšanje dolga ali celo odobrenih kreditov za investicije niso več hotele izplačati, so se holdingi znašli v insolventnem stanju.

V tem kontekstu lahko vidimo tudi zgodbo ekonomije mariborske nadškofije, ki je preko svoje družbe gospodarstvo Rast bila večinski lastnik Zvona 1 in 2. Kje je bila ta ekonomija na spolzkih tleh ali kje je njena etična vprašljivost? Najprej v nerealni oceni rasti delnic na svetovnih trgih, za tem pri velikih očeh in apetitih pri investicijah, ki so se zgodile na osnovi kreditov, in ti so za seboj potegnili hipoteke, ki jih v novo nastalih gospodarskih razmerah kreditojemalci ne morejo vračati. Vera v napihnjeni gospodarski balon je posrkala vase tudi lastnike, med katerimi je mariborska nadškofija. Prekoračena je bila tista meja odgovornosti, s katero bi akterji tega dogajanja morali zaščititi vsaj polovico premoženjske vrednosti lastnika, kot tudi gospodarske družbe in finančnega holdinga. Te varovalke niso imeli dovolj pred očmi, zato je celotna konstrukcija zgrmela v stotine milijonov evrov dolgov.

Avtorja pričujoče knjige razumeta nastalo gospodarsko situacijo in se v dialogu ter avtorskih prispevkih odzivata predvsem na etične in duhovne dileme poslovnega sveta. Proti koncu v svojem dialogu — v katerem pa prej kot izjemoma ne soglašata popolno —, med drugim pravita: »Cerkev in gospodarstvo potrebujeta pogum, pogledati lastni resnici v oči, potrebujeta torej ponižnost. Latinska beseda za ponižnost 'humilitas' prihaja iz besede 'humus' in pomeni 'zemlja, tla'. Mišljen je torej pogum za sprejemanje lastne človeškosti, navezanosti na zemeljsko življenje. Takrat stojimo z obema nogama na tleh in nas ne odnese,« meni Grün in opozori na to, da se nekateri menedžerji precenjujejo, zapadejo fantazijam o lastni veličini in izgubijo čut za lastno resničnost in resničnost podjetja.

Direktor Pume Jochen Zeitz meni: »Nisem prepričan, ali vodje podjetij na splošno potrebujejo več ponižnosti. Toda menedžerji in vodstveni delavci bi morali s kritičnim samoopazovanjem stalno preverjati svoje vedenje in stališča. Menedžerji bi se vedno morali zavedati, da je njihova lastna blaginja odvisna

tudi od podpore in prispevka drugih. Toda gospodarstvo in njegovi vodstveni delavci morajo pri tem igrati posebno vlogo, kajti malokaj drugega je tako zmogljivo: tako v pozitivnem smislu, če vodijo v pravo smer, kot tudi v negativnem smislu, če gredo preko pomembnih pravil in načel ter se namesto tega držijo le lastnih koristi.«

Grün temu doda še misel, »če v središču ni več Bog, temveč denar … tudi vest izgubi svojo moč nad človekom. Kdor hlepi le po denarju, postane brezvesten. Ne pozna več nobenega zadržka … Finančna kriza je odkrila brezvestnost mnogih ljudi. Boleče smo spoznali, kam vodi, če ljudje, ki upravljajo z denarjem, nimajo več vesti, če se ne zavedajo več tega, kaj pravzaprav počnejo.«

Grün utemeljuje svoj pogled na ekonomska vprašanja iz duhovnega in teološkega vidika, pri njem lahko govorimo o etiki kreposti, medtem ko Zeitz utemeljuje svojega iz filozofskega in tudi medreligijskega vidika, kot je razvidno iz njegovih siceršnjih razmišljanj. Za Grüna je pomembno, da so tudi ekonomska vprašanja umeščena v kontekst vere, v njegovem primeru krščanstva, medtem ko se direktor Pume veliko bolj sooča z globalnim pristopom, ki nujno vključuje tudi širši, tako filozofski kakor religiozni spekter, kar bo bralec te zanimive knjige hitro opazil. V obeh primerih pa lahko rečemo, da oba zelo jasno postavljata merila, kriterije, po katerih bi se morali ravnati v svetu financ, ekonomije, gospodarstva, industrije, tehnologije in drugod. K določanju teh meril in k utemeljevanju etike v ekonomiji pa lahko pristopamo na različne načine, kar pomeni predvsem dopolnjevanje.

Če v tem okviru govorimo o Cerkvi in njeni navzočnosti v svetu ekonomije, potem velja najprej pritrditi Grünu, ki terja realno oceno in za njo osebno držo ponižnosti, kot predpogoj za to, da se cerkveni ljudje ne zapletejo v špekulacije, ki niso nujno sumljivega porekla, lahko pa so hitro nerealne. Za zadnje je brez dvoma šlo tudi v primeru mariborske nadškofije.

Primerno in dobro je, da smo dobili prevod knjige, v kateri sta menih in menedžer v dialogu – ne samo zaradi našega razvpitega domačega primera in zaradi svetovne gospodarske krize, to je dobro tudi zaradi tega, ker sta v slovenskem prostoru te vrste literatura in razmišljanje popolnoma odsotna. V naših razmerah se je prijela teza, naj Cerkev deluje dobrodelno, da pa se ne sme ukvarjati z gospodarsko in finančno dejavnostjo. V tem stališču je seveda globoko protislovje. Kako naj nekdo deluje socialno, če nima za to gospodarskega vira? To je eden izmed miselnih vzorcev, ki smo ga podedovali iz socializma, kjer je veljalo pravilo, da je država najprej socialna skrbnica ljudi ne glede na to, koliko kdo pridela in od kod naj država dobi sredstva za socialno skrbstvo. Nekakšna fama o socialni državi socialističnega tipa se kar naprej ponuja tudi kot prava rešitev za svetovni družbeni in gospodarski red. Tudi prepotrebne reforme v naših razmerah pogosto propadejo zaradi te s socializmom kontaminirane miselnosti.

Sogovornika v pričujoči knjigi nam bosta na to dilemo dala jasen odgovor s tezo, da obstaja med Bogom in denarjem tesna vez, ki jo predstavlja človek s svojo vestjo. Tako kot človek potrebuje denar za življenje, za zdravo blagostanje, ki je vedno tudi samoomejevalno, tako potrebuje tudi Boga. Grün večkrat spomni na to, da če ni Boga, na njegovo mesto stopijo drugi bogovi, med njimi denar, uspeh, profit, iztrebljanje narave, izkoriščanje ljudi in podobno.

V tej povezavi pa je vsekakor lahko tudi za naše razmere zanimivo razmišljanje, kako naj Cerkev skrbi za svojo gospodarsko in finančno podlago, za tisto blagostanje, ki je vredno slehernega človeka. Iz pričujočega razgovora bomo lahko razbrali, da tudi v Nemčiji obstajata dva modela. Večinski, za vse škofije uveljavljeni model je vezan na cerkveni davek, medtem ko se morajo benediktinski samostani v skladu s svojimi pravili vzdrževati sami.

Tako Grün med drugim pravi: »Bog želi, da gre človeku dobro na zemlji, da ima dovolj blagostanja, da lahko tako v miru živi in najde svojo srečo … Človek je srečen le takrat, ko živi v sozvočju s samim seboj in svojo usodo, ko je do sebe in do soljudi pravičen in prost odvisnosti. Jezus v središče postavlja Božje kraljestvo. Če v človeku vlada Bog in ne njegov lasten ego, je človek resnično svoboden, takrat postane tisti človek, za katerega ga je ustvaril Bog. Takrat mu gre dobro.

Ob tem napotku je sveti Benedikt postavil jasno pravilo, ki življenje menihov ureja tako, da lahko dobro živijo drug z drugim in da imajo sami veselje do življenja. Pri tem je v središču duševno in telesno zdravje: Benediktu se zdi pomemben zdrav dnevni ritem, ki odgovarja človekovemu bioritmu, ter prava mera pri hrani, molitvi in delu. Zanj je najvišja vrlina 'modra zmernost'. Ta menihu pomaga, da mu življenje uspe in da mu gre dobro. K temu pa sodi tudi odpoved razsipnemu življenju. Benedikt stoji v asketski tradiciji meništva. Askeza je zanj vaja v notranji svobodi. Kar preseneča, je to, da ravno skupnosti, ki so živele to zdravo askezo, niso samo vodile zdravega življenja, ampak so dosegle tudi določeno zunanjo blaginjo. To kažejo predvsem cistercijanski samostani, ki posebej poudarjajo askezo in so v srednjem veku sodili med najbogatejše samostane. Ta razvoj pa postane očiten tudi v gospodarski zgodovini: elite, ki so bile gospodarsko uspešne in ki so tudi zaznamovale družbo, so bile vedno asketske.«

Temeljno vprašanje torej ni, ali Cerkev in njene ustanove smejo imeti lastnino in se smejo ukvarjati z gospodarsko dejavnostjo ali ne, temeljno vprašanje je, kako upravljajo z lastnino in za kaj namenjajo njene sadove. Gotovo benediktinski samostani ne bi preživeli 1500 let zgodovine, če pri upravljanju s svojim premoženjem ne bi ravnali pošteno, etično in predvsem duhovno. In prav to je eno od temeljnih sporočil te knjige, da tako duhovnost kot vera spadata v svet ekonomije in financ. Ne nazadnje je to spo-

znanje zbližalo oba avtorja in jima dalo impulz, da sta skupaj napisala knjigo, ki nam v dvanajstih poglavjih, kot dvanajst zapovedi, govori o tem, kako se kontemplativni menih ukvarja z ekonomskimi vprašanji in kako se vrhunski menedžer multinacionalke ukvarja z etičnimi in duhovnimi vprašanji.

Tako kot sta v tem primeru dva posameznika iskala in iščeta stične točke med na videz nespravljivima svetovoma, kot sta vera in ekonomija, tako bi veljalo vedno bolj razmišljati, tako na teoretični kot na sistemski ravni, kaj lahko storimo kot posamezniki ali kot družba ali kot del mednarodnih institucij za to, da se v ekonomijo vrne najprej dobra skrb za lastno hišo, kar ekonomija izvorno je, in ne najprej skrb za kopičenje nepotrebnega bogastva na podstrešju te hiše, ki bo zgorelo ob prvem svetovnem delniškem in finančnem požaru.

Vse bolj postaja jasno, da na globalni ravni živimo v irealnem svetu, ki ni navzoč samo preko spleta, ampak tudi v nekontroliranem tiskanju denarja, v njegovi navidezni vrednosti in v miselnosti potrošniške družbe, ki se ni pripravljena samoomejevati, oziroma, ki ni pripravljena v ekonomijo, gospodarstvo in finance vključiti tudi askezo. Ideologija razvoja in ideologija stalne gospodarske rasti nas je tako prevzela, da se ne znamo ustaviti in da zaradi tega nekontrolirano iztrebljamo dobrine zemlje, s tem pa pripravljamo sebi in bodočim generacijam tudi apokaliptične scenarije, ki smo jih doživeli ob Černobilu in ob Fukušimi na Japonskem, da o drugih manj vidnih in manj spektakularnih onesnaževanjih okolja ne govorimo.

Trajnostni razvoj je ena od osrednjih misli razgovora med obema avtorjema in k temu razvoju spada najprej ustrezna umestitev človekove skrbi za dobrine v njegov celostni pogled na svet in življenje, v katerem je odsotnost vere eden od temeljnih razlogov za človekovo samozadostnost in pohlep.

Zato Grün vidi svojo nalogo in nalogo Cerkve v sodobnem svetu, ki hrepeni po duhovnosti, da človeku pomaga, da bi živel

na dober način. »Zame krščanska vera odgovori predvsem na dva vidika. Prvi se zdi bolj sebične narave: Duhovnost me poveže z notranjim izvirom Svetega Duha, ki je v meni. To je izvir moči, iz katerega lahko zajemam, ne da bi se tako hitro izčrpal. Poti k temu notranjemu izviru so tradicionalne oblike, kot so meditacija in molitev, tišina in bogoslužje ter številni osebni ali cerkveni obredi. Toda k tej modrosti sodi tudi, da naravo ponovno odkrijemo kot verski kraj, kot prostor, v katerem odkrijemo izvir Božje ljubezni, ki teče v nas.

Drugi vidik vere za današnjega človeka je ta, da ga popelje preko samega sebe. Vera pokaže, da človek ne živi sam zase, temveč da je ustvarjeno bitje in da je s tem odgovoren za stvarstvo in za svojega brata in svojo sestro.

Če vera ta dva vidika izrazi v jeziku, ki se dotakne človeških src, potem ne bo zastarala, temveč bo vedno znova kazala izvorno moč. Toda za to je potreben napor tistih, ki sami poskušajo živeti vero in jo potem tudi drugim verodostojno oznanjajo.«

Svetovno znani menedžer in menih naj s svojim dialogom o aktualnih svetovnih in naših razmerah posvetita z lučjo zdravega razuma in vere v gospodarsko krizne razmere, ki imajo svoj izvor v človekovih in ne kakšnih drugih odločitvah.

dr. Ivan J. Štuhec

Uvod

Drage bralke, dragi bralci,

zahvaljujeva se Vam, da ste podobnih misli kot midva in nameravate kos poti spremljati najino medsebojno izmenjavo. Kot menih in menedžer se že dlje časa pogovarjava. Na začetku tega dialoga je bila okrogla miza v Nürnbergu pred dvema letoma, pri kateri sva si sedela nasproti in sva si morala postavljati tako težka vprašanja kot: Ali imajo vrednote v gospodarstvu še kakšno možnost? Koliko menedžerja je v menihu? Koliko obzirnosti si lahko privošči menedžer? Kaj nam pomenita denar in dobiček?

Takrat sicer nisva mogla do konca obdelati teh tem, vsekakor pa sva dobila vtis o miselnem svetu drug drugega. Od takrat se vedno znova osebno srečujeva, izmenjujeva misli po elektronski pošti ali blogava po spletu o vedno novih vprašanjih. Tako se je s časom razvila zanimiva, poučna zveza, ki jo vedno zaznamuje spoštovanje in prizadevanje za medsebojno razumevanje.

Že pred prvim najinim srečanjem sva imela drug o drugem vtis, ki so nama ga posredovali mediji in njihovo zanimanje za nenavadne situacije in ljudi.

Tu je na eni strani Anselm Grün, benediktinski menih iz opatije Münsterschwarzach pri Würzbergu, avtor številnih knjig na temo duhovnost in pomoč za življenje; ugleden duhovnik, ki je kot ekonom odgovoren za gospodarski razvoj in finance skupnosti 300 menihov in zaposlenih, h kateri poleg 20 obrtnih podjetij spada še mnogo hektarjev kmetijskih zemljišč, travnikov in gozdov.

Na drugi strani je tu Jochen Zeitz, »svetovljan« in 17 let vodja podjetja Puma, ki izdeluje športno opremo, kotira na borzi in ima glavno centralo v frankovskem Herzogenaurauchu pri

Nürnbergu, torej samo 70 kilometrov stran od samostana Münsterschwarzach.

Blagovna znamka Puma je globalno zastopana, ima več kot 9.000 neposrednih sodelavcev in samo v tovarnah, ki izdelujejo izdelke Pume, daje delo več kot 150.000 ljudem. Koncern ima okrog 2,5 milijard evrov letnih prihodkov.

Zavedava se, da so poslanstvo in cilji najinih organizacij popolnoma različni. Toda kot človeka – in kot avtorja knjige – naju več stvari povezuje, kot pa loči. Oba želiva varovati okolje, izboljšati družbo in delovati trajnostno ne samo znotraj najinih »podjetij«, ampak tudi zunaj. Kot menedžerji se moramo naučiti gospodariti, ne da bi škodili človeku in okolju. Kot duhovna človeka iščeva poti k samima sebi in k skupnosti, ne da bi izgubila izpred oči dobro gospodarjenje.

Drug z drugim se nisva samo pogovarjala, ampak sva tudi zamenjala vlogi in se prestavila v svet drugega: menedžer je bil kot menih začasno v samostanu, kjer je lahko našel mir in svoj svet opazoval iz drugačnega zornega kota – in kjer je marsikaj postalo relativno. Menih pa je nasprotno s svojimi obiski v centrali koncerna in na konferencah razširil svoj pogled na »virtualno« podjetje, kot je Puma, in na hiter, elektronsko povezani svet iz ciljev in številk.

Še naprej se izmenjavava, ker želiva predvsem eno: izboljšati sebe in svoje okolje, vsak po svojih možnostih, vsak dan. Zelo si želiva, da bi imelo kar največ bralcev te knjige isti cilj.

Anselm Grün, Jochen Zeitz